

DOI 10.31558/2519-2949.2025.3.10

УДК 323.22(470)+316.3:355.01(477+470)"20"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2692-1345>

Вегеш І. М., Ужгородський національний університет

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК КУЛЬТУРА ПЕРМАНЕНТНОЇ ВІЙНИ

Політична культура російського суспільства на сучасному етапі є надзвичайно ритуалізованою. Сакралізація влади, яка завжди мала місце у попередні періоди російської історії, у наш час доповнюється новітніми ритуалами, за якими досить чітко простежується набір певних культів. Можна навіть зробити припущення, що політична культура російського суспільства є своєрідною системою низки культів, які взаємопов'язані та доповнюють один одного. До основних культів можна віднести культ історії (який полягає у ритуалізованому переживанні «героїчних» досвідів попередньої історії), культ сили (який проголошує повагу до сили, як фундаментального принципу в політичній сфері російського суспільства), культ вождя (архаїчний культ, що поєднується з технологічними можливостями сучасної пропаганди) та культ традиційних цінностей (набір консервативних цінностей, замішаних на православ'ї та культурі патріархату). Цей набір культів разом утворює фундаментальну базу для ще двох культів, а саме – культу війни (перманентного протистояння із Заходом, як із ворожою культурою, чиї цінності витісняють «традиційні»), а також культу смерті (який має на меті знеособити людину та знецінити її життя, підпорядкувавши його служінню «вищих» смислів, зокрема ідеї великодержавності). Вся система культів працює на формування та підтримання імперської свідомості, яка забезпечує виживання правлячої верхівки. Таким чином, стан перманентної війни є нормою, що визначає якісні характеристики політичної культури російського суспільства. Вітчизняна політична наука не повинна уникати вивчення політичної свідомості та культури російського суспільства, адже дослідження подібного гатунку дозволять досконало вивчити агресивного сусіда, який в українському суспільстві з його розвинутою культурою громадянської участі бачить свого антипода та ворога. Основна мета подібних досліджень – посилення обороноздатності України.

Ключові слова: політична культура, політична свідомість, російсько-українська війна, культ, вождизм, культ війни, традиційні цінності.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна є багатоаспектним явищем, ретельний аналіз якого потребує комплексного підходу, що включав би інструментарій різних галузей знань. Окрім власне політичної історії, культурології, військової науки, економіки та науки про міжнародні відносини, важливим для цього аналізу є також той розділ політичної науки, який вивчає політичну культуру суспільств. Ми повинні вивчати сутність, цінності та специфіку функціонування політичної культури російського суспільства для того, щоб краще розуміти, з ким саме маємо справу, чинячи опір агресії. Дослідження подібного типу дозволять зрозуміти мотиви та спосіб мислення російського суспільства, а також виявити його слабкі місця, які можуть знаходитися не тільки у сфері військовій, але також і у сфері політико-культурній. Ми потребуємо комплексного підходу, який би дозволив пізнати ворога у всіх можливих сферах, в тому числі й у сфері культури, яка, як показує досвід цієї війни, займає далеко не останнє місце у цьому протистоянні.

Мета статті – дослідити структуру та особливості функціонування політичної культури російського суспільства як системи взаємопов'язаних культів, що орієнтовані на перманентну війну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна політична наука на сучасному етапі не уникає досліджень, пов'язаних в той чи інший спосіб із політичною культурою. Найбільше досліджень присвячено вивченню власне політичної культури українського суспільства в умовах повномасштабної війни. Зокрема, Г. Зеленько та Н. Кононенко вивчають таку складову політичної культури як політична ідентичність [8]. Гордійчук О. досліджує особливості впливу війни на ментальність та політичну культуру українського суспільства [7]. З. Осіпова вивчає трансформаційні зміни, яких зазнає політична культура громадян України в умовах війни [9]. У той же час, слід

констатувати, що є не так багато досліджень, об'єктом вивчення яких була б політична культура російського суспільства. Можна виокремити дослідження В. Горбуліна та В. Бадріака [6], яке, будучи присвяченим комплексному вивченню російсько-української війни, також зачіпає окремі аспекти політичної культури російського суспільства. Втім, у нас не повинно бути сумнівів щодо очевидності та нагальності потреби у вивченні особливостей розвитку політичної свідомості та політичної культури російського суспільства, оскільки досконале знання ворога є необхідною умовою для вдосконалення обороноздатності України.

Виклад основного матеріалу. Політична культура російського суспільства є культурою, що скомпонована із низки взаємопов'язаних культів, які орієнтовані на війну. Вітчизняна політична наука повинна вивчати цю політичну культуру, оскільки всебічне пізнання природи екзистенційного ворога дозволить озброїти український соціум необхідним знанням та інструментарієм для ефективної протидії його агресивним намірам. До ключових культів, що закладені в основу політичної культури російського суспільства можна віднести культ історії (що проявляється в сакралізації минулого), культ сили, культ вождя, культ традиційних цінностей, а також культу війни та смерті, які природним чином впливають із усіх вище перелічених культів.

Культ історії. Одним із ключових феноменів у політичній культурі російського суспільства є сакралізація минулого. Свою історію росіяни сприймають як історію величчя, а ті історичні епізоди, які засвідчують зворотне – деградацію та руйнацію політичної системи – повинні бути інтерпретовані таким чином, щоб пом'якшити рівень деградації та руйнації. Звідси культ «великої вітчизняної війни», який підпорядковується примітивній машинерії повернення героїчного минулого. Культ «вітчизняної війни» із «безсмертними полками» і т.п. має сакральну-містичну (містерійну) природу, в основу якої покладено бажання повернути те, що вважається «золотим віком», тобто бажання повернути часи, коли доля світу вирішувалася за участі «сильних» предків. А Й. Сталін, говорячи мовою З. Фрейда, постає тим самим «мертвим батьком», давнім агресивним божеством, яке надає історичний (сакральний) смисл агресивним устремлінням нащадків. Захоплення сталінізмом, що набуває неабияких обертів у сучасному російському суспільстві, є також спробою надати власному потягу до насильства та агресії історичного масштабу. Виправдана історією агресія перестає бути тимчасовим «затямаренням розуму» народу, натомість вона здобуває вагу та тяглість, вона інтерпретується як річ природна, а отже, вимушена й необхідна. Агресія постає як вимушена реакція на «поклики предків», як продовження їхньої справи у сучасних реаліях, як щось, чого уникнути не можна, бо воно є сформованою в ході процесу історії сутністю самого народу, частиною того, що забезпечувало його величчя. Уникнути агресії неможливо, бо тоді довелося б позбутися власної сутності, тієї сутності, на збереження якої у структурі політичної культури російського суспільства якраз і працює культ історії.

Окрім цього, дотримання такого ритуалу як «безсмертний полк», переслідує також декларативну мету. Важко у цьому контексті не погодитися із Г. Аккерман, яка у своїй праці «Безсмертний полк. Священна війна Путіна» зокрема зазначила наступне: «Безсмертним полком» росіяни передусім знову заявляють про свою Перемогу над нацистами і повідомляють усьому світові про свою моральну вищість, насамперед над Заходом, потім над рештою світу. Новим світлом тепер уже є не «Свята Русь» (після сімдесятих років накинута атеїзму релігійне чуття вже не досить значуще), і, зрозуміло, не комуністична ідея, а поганська ідея, ідея національної могутності та іманентної непереможності, живлена Великою Перемогою» [1, с. 129]. Таким чином, перемога над нацизмом, як і перемога над Наполеоном (навіть більш суголосна ідеї протистояння із Заходом), у російській історії здобувають культове, ритуальне значення, в якому величчя минулого потребує постійного відтворення у сучасному. Цим також можна пояснити ностальгію за СРСР, яка також укладається в цю логіку повернення минулого, або хоча б переживання цього минулого за посередництва пригадування (яке насправді є вигадкуванням, викривленням та видаванням бажаного за дійсне).

Культ історії, історичної величчя народу з часом виливається у месіанізм цього народу, у сліпу віру народу у власну обраність та «велике» покликання, яке необхідно зреалізувати навіть не заради себе, а заради самого світу, заради гармонії у ньому. Гегелівський концепт про «історичні» народи тут цілком може бути придатний для розуміння того, як російське суспільство інтерпретує власну роль у світових масштабах, а також, як політична свідомість цього суспільства переходить від ідеї до практики, до конкретних кроків, що мають на меті звеличення. Втім, як постійно засвідчує та сама російська історія, звеличення, як правило, завжди стосується лише державного апарату, і майже ніколи самого суспільства. Але це жодним чином не є стримуючим фактором для суспільства, в якому

індивідуальні цілі завжди з легкістю розчинялися в колективних, а останні, в свою чергу, теж виявлялися ілюзією, бо були лише цілями правлячої верхівки.

Культ сили. Як вже було зазначено вище, культ історичного минулого в політичній свідомості російського суспільства обумовлений хворобливою ностальгією за колишньою величчю. Таким чином, культ історії увиразнюється через культ величі. Тобто, історія має значення настільки, наскільки вона велична, наскільки в ній присутній елемент величі, а також наскільки цей елемент здатен повторюватися в історичному континуумі. Якщо історія засвідчує його повторюваність, тоді, цілком у дусі критикованого К. Поппером історизму [10], вона ж може підштовхнути і до припущення про його повторення у майбутньому. Оскільки сучасність у російському соціумі трактується як несправедлива (розвал СРСР, розширення НАТО, наступ ліберальних цінностей і т.п.), то вглядання в минуле тут варто інтерпретувати як своєрідний пошук відродження «справедливості», а разом з нею і величі (у російському світобаченні «справедливість» та «велич» невіддільні). І в цьому пошуку важко не помітити той ключовий, фундаментальний (системоутворюючий) для російського соціуму, інструмент, за допомогою якого омріяна «велич» і досягалася. Мова тут іде, звичайно, про силу, про ту просту механіку владарювання, яка опирається на силові методи.

Сила тут постає як дієвий інструмент не лише для впокорення власного народу, але також і для домінування над народами іншими. Сила як інструмент величі в політичній свідомості російського суспільства також виливається у повнокровний культ. Цей культ сили опирається на прості принципи: 1) влада повинна знаходитися в руках найсильнішого; 2) влада найсильнішого незмінна і непохитна; 3) правда залежить від сили того, хто при владі. Це обумовлює також своєрідну специфіку трактування росіянами власної історії в межах імперського дискурсу. Царат, радянська система та путінізм постають не як кардинально відмінні (хоча б ідеологічно) центри сили у російській історії, а як історичні прояви однієї і тієї ж сутності, яка є імперією. Це також вкотре підтверджує той принцип, який закорінено у політичній свідомості російського суспільства – не мають значення цінності та ідеологія влади, головне – щоб влада була сильною. Повага до сили і є ключем до пізнання політичної свідомості російського суспільства в різні історичні періоди. Той самий народ у роки царату бив поклони перед іконами, і він же у роки радянської влади ті ікони спалював. У сучасній російській культурі царат і радянщина еkleктично сплелися, сформувавши доволі органічного гібрида, який за своїми устремліннями до завоювання та домінування особливо не відрізняється від своїх історичних попередників.

Додаймо сюди брак критичного мислення та усталених інститутів демократичної участі, і в сумі отримаємо той тип політичної культури, ключовими характеристиками якої є конформізм, знеособлення та податливість населення до співучасті у насильницьких діях влади. За такого типу політичної культури, напевно, не варто дивуватися ані масовим вбивствам у місті Буча, ані всім іншим проявам агресії російського суспільства з початку повномасштабного вторгнення на територію України.

У цьому контексті, напевно, не варто очікувати, що зі смертю Путіна припиниться агресія (у різних її проявах) щодо України. Тому досить важко погодитися з наступною тезою М. Винницького: «Володимира Путіна зараз поважають та шанують у Росії, в популярній культурі виник культ особи російського президента: він постає єдиним захисником Росії від апокаліптичного хаосу. Але Путін смертний.» [4, с. 435]. Путін користується такою популярністю не тільки тому, що на нього працює гігантська машина пропаганди, але також тому, що він насправді є віддзеркаленням істинних устремлінь російського суспільства. Тому його загибель, звичайно, матиме вплив на подальший перебіг російсько-української війни, але вона не покладе край агресивним намірам наступних еліт, які також будуть змушені рахуватися із імперським світобаченням російського суспільства. Не смерть Путіна, а поразка ідей, які він віддзеркалює та уособлює, відчутна поразка, яка спричинить дезінтеграцію та подальшу деструкцію імперії, зможуть покласти край російським зазіханням.

Розмірковуючи над історією російсько-українських зв'язків, Ю. Шерех-Шевельов ще у середині минулого століття писав наступне: «Історія культурних зв'язків між Україною і Росією – це історія великої і ще не закінченої війни. Як усяка війна, вона знає наступи і відступи, знає перекинчиків і полонених. Історію цієї війни треба вивчати» [12, с. 34]. Зараз, через сімдесят років після того, як були написані ці слова, і через три роки після початку повномасштабного вторгнення російської армії на територію України, ми повинні розуміти, що ця війна насправді розпочалася задовго до Путіна і навряд чи закінчиться разом з ним. Це означає, що українське суспільство повинно перебувати у стані постійної боєготовності. Немає значення, які лідери очолюватимуть російське суспільство після

Путіна – гіркий досвід, який ми зараз здобуваємо, завжди свідчитиме про те, що поки імперськість є частиною політичної свідомості росіян, до тих пір ми зобов'язані бути обережними.

Култ вождя. Вождизм є ретро-феноменом, який постійно виринає з історичного минулого, знаходячи собі місце в сучасному відтинку історії навіть у тих суспільствах, які позиціонували себе як демократичні, або рухалися в напрямку до демократії. Вождизм пропонує спрощену модель реальності, в якій уся повнота влади та відповідальності зосереджена у руках вождя, котрий є начебто уособленням загальної волі народу. Сучасне російське суспільство, подолавши, як виявилось, тимчасовий період загравання з демократією в 1990-х рр., прийшло до політичного режиму, в якому присутні чимало ознак тоталітаризму, однією з яких є култ особи Владіміра Путіна. Подібних прикладів у кривавій історії першої половини XX ст. можна знайти чимало. Втім, найближчим географічно прикладом буде приклад вже згадуваного Й. Сталіна. Напевно, масштаби двох постатей поки що неспівмірні (за різними параметрами, у тому числі за масштабом злочинів), але вже досить чітко увиразнюються паралелі, за допомогою яких у подальшому можна було б здійснювати порівняльний аналіз.

Крім цього, саме російське суспільство дедалі частіше проявляє ознаки захоплення особою Й. Сталіна, що дозволяє говорити навіть про своєрідну ресталінізацію. Потреба у «сильній руці» може бути проартикульована в різних суспільствах, навіть у найбільш демократичних (що засвідчує друге президентство Д. Трампа), але в російському суспільстві ця потреба набуває додаткових смислів, пов'язаних із конкретними постатями. У цьому випадку, потреба в «сильній руці» конкретно Й. Сталіна свідчить і про намір подолати хаос у самому суспільстві, і про фатальне безпам'ятство цього суспільства, адже злочини сталінізму не мали б мати термінів давності. Позбавлене критичного мислення, російське суспільство не усвідомлює, що реанімація сталінізму призведе не тільки до позірної «впорядкованості», яку через інструмент страху досягає тоталітаризм, але також і до реанімації карального репресивного апарату.

Характеризуючи сталінську систему, П. Вандич зазначав наступне: «Одним із її характерних елементів було повне заперечення існування абсолютної правди: відтак те, що партія проголосила правдою, насправді виявлялося великою брехнею. Уславлення Сталіна як найвищого авторитета й остаточного арбітра було частиною системи» [3, с. 307]. Можна провести очевидні паралелі із системою, побудованою Путіним. І в першому випадку, і в другому правда повністю узалежнена від вождя, її трактування може змінюватися впродовж однієї доби. У цьому контексті доречно навести приклад із «цілями» так званої «спеціальної воєнної операції». Їхня кількість, і їхня сутність за минулі три роки пройшли через низку модифікацій. Подібні зміни щодо висвітлення причин та цілей російського вторгнення в інформаційному просторі російського суспільства не викликають непорозуміння всередині самого суспільства. Цілі, як і причини, для суспільства не мають значення, бо є прерогативою лише вождя, який єдиний розуміє і може розтлумачити ситуацію, а також вказати на шлях, яким із цієї ситуації можна вийти. Правда в суспільствах з такою політичною культурою є не тим, що здобувають шляхом пізнання, користуючись критичним мисленням; правда є зручним для вождя конструктом, який вживлюється у конформістську свідомість населення.

Култ традиційних цінностей. Правляча верхівка російського суспільства намагається об'єднати соціум за допомогою так званих «скреп», які є радикальним запереченням сучасності з її поступом у сфері прав та свобод людини. Сучасна культура Заходу, яка тяжіє до ліберальних цінностей, сприймається таким соціумом як відверта загроза традиційним, «споконвічним цінностям».

Стандарти нормальності, до яких апелюють ідеологи «руського міра», закорінені в ідеї традиції, що несумісна з модернізмом. Будь-яка модернізація таким світоглядом сприймається як агресивний наступ на традицію, а сама традиція постає як духовна батьківщина, яку потрібно боронити. Подібна свідомість в основі своїй конфронтаційна, вона є свідомістю постійної боротьби, вічної війни. Вона сконструйована таким чином, що потребує постійного образу ворога, когось, із ким потрібно постійно боротися і від кого потрібно постійно захищати «чистоту» традиції, яка завжди перебуває у стані загроженості. Коли явного ворога немає, то неодмінно починається пошук «ворогів» у межах самої традиції. Яскравим прикладом подібного є масові «чистки» 1930-х рр., коли вчорашні спільники стали сьогоднішніми ворогами. Орієнтація на пошук ворога і боротьбу з ним, що характеризує «скрепну» політичну свідомість російського суспільства, може також бути потрактована як пряме наслідування того типу політичної культури, який існував у тоталітарних режимах першої половини XX ст.

Традиційні цінності разом із ідеєю так званої «суверенної демократії» (ідея, яка відкидає універсальність демократії, натомість проголошуючи право суверенних держав на власне

дефініювання демократії) формують концептуальний базис для сучасної Кремлівської ідеології. Цю ідеологію покладено в основу «путінізму», який дуже вдало охарактеризував у своїй праці М. Х. Ван Херпен: «Це гібрид ідеології постмодерного популізму в стилі Берлусконі, бонапартизму XIX століття та італійського фашизму. Його стрижнем є крайній агресивний націоналізм, який сам себе називає «антифашистським» рухом.» [11, с. 21].

Культ війни. Суспільна свідомість, яка вихована дискурсом конфронтації та перманентного протистояння, сприймає світ як арену боротьби, в якій цінності відмінних політичних систем повинні зіткнутися як цінності ворожі. Конфронтаційний тип суспільної свідомості, що домінує у російському суспільстві, не визнає можливості співіснування відмінних цінностей. Відтак, боротьба є неминуchoю, а оскільки традиційні цінності, освячені історією, сприймаються як сакральні, то боротьба за них теж сакралізується. У свою чергу, сакралізація боротьби (принагідно тут згадати термін «священна війна») не може не вилитися у військові протистояння. Фактично, війна Путіна проти західної цивілізації є своєрідним «хрестовим походом», тобто війною, що відбувається згідно з вищою божественною волею, яка прагне захистити чистоту цінностей. Враховуючи настільки викривлене бачення реальності, напевно, не вартує дивуватися тому, що у свідомості Путіна та мільйонів росіян війна з Україною є не війною, яку вони обирали, а війною, до якої їх примусили.

У політичній свідомості російського суспільства сама реальність, будучи перенаселеною ворогами, не може бути нічим іншим, як тільки простором війни. За таких візій увесь попередній світовий поступ у сфері прав людини та розвитку демократії нівелюється, натомість проголошується повернення до стану тотальної недовіри та війни, який ще Т. Гобсом у контексті роздумів про природний стан був окреслений як «війна всіх проти всіх» [5, с. 153]. У цій війні, якщо перенести її принципи у міжнародну площину, воля сильного є основою формування світопорядку.

Окрім цього, культ війни черпає свою міць із очевидних вигод для тих, верств, які до війни безпосередньо причетні. На думку В. Горбуліна та В. Бадрака, «Така ситуація склалася завдяки переведенню економіки й усього життя РФ на воєнні рейки. Сім'ї загиблих на війні отримували можливість відчутно покращити умови життя, мародери справно відправляли награбоване в Україні майно, працівники в оборонній промисловості отримували порівняно велику заробітну платню. Кількість доларових мільйонерів у Росії, попри санкції, зросла на понад 10%» [6, с. 44]. За таких умов війна для російського суспільства стає частиною буденності, або ж фоном, до якого звиклось.

Культ смерті. Як засвідчує важкий досвід більш як трьох років повномасштабної війни, людське життя не є цінністю для російського суспільства. Метри території, які здобуває російська армія, воюючи в Україні, оплачені тисячами життів російських солдатів. Ідея імперії вища від окремого людського життя. Концепт «руського міра» у своїх експансіоністських зазіханнях немає жодних обмежень, і не знає ціни, якої не заплатив би за нові завоювання та посилення своєї могутності. Відтак, слід констатувати, що смерть є добрим для режиму. Можна навіть зробити припущення про її абсолютизацію в наративах, які розвиваються в інформаційному просторі російського соціуму. Смерть постає як норма і буденність, як необхідна ціна за возвеличення цілого, того цілого, в якому індивідуальне приречене на механічну солідарність та тотальну покору. Смерть за реалізацію імперських цілей, що мають на меті возвеличення нації, стає частиною і продовженням того «культу мертвих», який унаочнений «безсмертним полком».

Більше того, постійні залякування атомною зброєю, до якої вдається російська правляча верхівка, не завжди варто розцінювати як шантаж чи блеф. Говорячи про можливість атомної війни, Путін чітко усвідомлює перспективу загибелі людства. Подібна перспектива його не відлякує, оскільки, як це властиво багатьом фанатикам, які переконані у власній обраності та обраності свого народу, він впевнений, що росіяни у підсумку «потраплять до раю». Подібне знецінення життя, таким чином, виливається у культ смерті, який посідає важливе місце з поміж інших культів, що живлять політичну культуру російського суспільства. Смерть є прийнятною та очевидною ціною у світобаченні, яке не мислить себе поза контекстом панування у глобальному масштабі.

Знову ж таки, тут можна навести приклад з історії іншої тоталітарної системи, а саме – нацистської Німеччини. Х. Арендт у своєму фундаментальному дослідженні «Джерела тоталітаризму» з цього приводу, зокрема, зазначала: «Нацисти довели, що можна повести цілий народ на війну під гаслом «нам все одно помирати» (чогось подібного воєнна пропаганда 1914 року ретельно б уникала), і повести аж ніяк не в часи злиднів, безробіття чи враженої національної гордості» [2, с. 397]. Реалізація ідеї владарювання, або смерть – ось ключове гасло враженої тоталітарною пропагандою свідомості. «Наприкінці війни, – писала Х. Арендт, – нацисти не

гребували використовувати концентровані сили своєї ще збереженої організації для якомога цілковитішого руйнування Німеччини, аби справдити своє провіщення, що німецький народ загине у разі поразки» [2, с. 398]. Звичайно, російське суспільство поки що, на жаль, далеке від поразки, але вже присутні тенденції, які вказують на те, що риторика його політичного керівництва впливає із логіки культу смерті.

Висновки. Політичну культуру російського суспільства можна зобразити у вигляді системи взаємопов'язаних культів. Ці культи виконують функцію консолідації населення навколо імперських цілей та цінностей так званого «руського міра», які реалізуються через застосування інструментарію насильства (тотальний контроль, терор, війна). До ключових, системоутворюючих культів, що оприявнюються у політичній культурі російського соціуму варто віднести культ історії (сакралізація минулого), культ сили, культ вождя, культ традиційних цінностей (так звані «скрепи») та культ війни. Саме останній на сучасному етапі є найбільш важливим культом, оскільки забезпечує функціонування правлячого режиму, відволікаючи увагу населення від соціальних та економічних проблем. Війна, що ненастанно триває, є необхідною умовою для виживання правлячої верхівки російського соціуму. Усвідомлюючи це, вона вимушена прививати у суспільній свідомості образ постійної війни як елемент норми, тим самим формуючи і розвиваючи всеохопну культуру війни. Вітчизняна політологія повинна вивчати цю культуру, щоб, отримавши точне знання про її природу, мати чітке уявлення про ворога. Це дозволить у подальшому ефективно йому протистояти.

Бібліографічний список:

1. Аккерман Г. Безсмертний полк. Священна війна Путіна / перекл. з франц. П. Тарашук. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2019. 216 с.
2. Арентдт Х. Джерела тоталітаризму / Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2005. 584 с.
3. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / Пер. з англ. С. Грачова. Київ: Критика, 2004. 463 с.
4. Винницький М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності / Перекл. з англ. Р. Ключка. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 560 с.
5. Гоббс Т. Левіафан / Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.
6. Горбулін В., Бадрак В. Російська війна проти України. Як нарешті розірвати чотирьохсотрічне замкнене коло. Київ: Брайт Букс, 2024. 302 с.
7. Гордійчук О. Вплив війни з РФ на політичну ментальність та політичну культуру українців. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2024. №40. С. 93-105.
8. Зеленько Г., Кононенко Н. Як російська військова агресія змінила політичну ідентичність українців. *Національна безпека і оборона*. 2022. № 3–4. С. 108–114.
9. Осіпова З. Трансформація політичної культури громадян України в умовах гібридної агресії росії. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2024, Вип. 39. С. 120-132.
10. Поппер К. Злиденність історизму / Пер. з англ. Київ: «АБРИС», 1994. 192 с.
11. Херпен М.Х. Ван. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого. Харків: Віват, 2015. 304 с.
12. Шерех Ю. Пороги і запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: в 3 т. Харків: Фоліо, 2012. Т.1. 571 с.

References:

1. Akkerman H. (2019). Bezsmertnyi polk. Sviashchenna viina Putina / perekl. z frants. P. Tarashchuk. Ternopil: Navchalna knyha. Bohdan. 216.
2. Arendt Kh. (2005). Dzherela totalitaryzmu / Per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera. 584.
3. Vandysh P. (2004). Tsina svobody. Istoriia Tsentralno-Skhidnoi Evropy vid Serednovichchia do sohodennia / Per. z anhl. S. Hrachova. Kyiv: Krytyka. 463.
4. Vynnytskyi M. (2021) Ukrainskyi Maidan, rosiiska viina. Khronika ta analiz Revoliutsii Hidnosti / Perekl. z anhl. R. Klochka. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 560.
5. Hobbs T. (2000). Leviafan / Per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera. 606.
6. Horbulin V., Badrak V. (2024). Rosiiska viina proty Ukrainy. Yak nareshti rozirvaty chotyrokhsotrichne zamknene kolo. Kyiv: Brait Buks. 302.
7. Hordiichuk O. (2024). Vplyv viiny z RF na politychnu mentalnist ta politychnu kulturu ukrainsiv. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istoriia. Politolohiia*, 40, 93-105.
8. Zelenko H., Kononenko N. (2022). Yak rosiiska viiskova ahresiiia zminyla politychnu identychnist ukrainsiv. *Natsionalna bezpeka i oborona*, 3–4, 108–114.
9. Osipova Z. (2024). Transformatsiia politychnoi kultury hromadian Ukrainy v umovakh hibrydnoi ahresii rosii. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istoriia. Politolohiia*, 39, 120-132.
10. Popper K. (1994). Zlydennist istorytsyzmu / Per. z anhl. Kyiv: «ABRYS». 192.

11. Kherpen M.Kh. (2015). Van. Viiny Putina. Chechnia, Hruzii, Ukraina: nezasvoieni uroky mynuloho. Kharkiv: Vivat. 304.
12. Sherekh Yu. (2012). Porohy i zaporizhzhia: Literatura. Mystetstvo. Ideolohii: v 3 t. Kharkiv: Folio. T.1. 571.

Vehesh I. Political culture of russian society as a culture of permanent war

The political culture of russian society at the present stage is extremely ritualized. The sacralization of power, which has always taken place in previous periods of russian history, is currently supplemented by new rituals, which quite clearly trace a set of certain cults. One can even make an assumption that the political culture of russian society is actually a system of a number of cults that are interconnected and complement each other. The main cults include the cult of history (which takes place in the ritual experience of «heroic» past), the cult of power (which proclaims respect for power as a fundamental principle in the politics of russian society), the cult of the leader (an archaic cult that is combined with the technological capabilities of modern propaganda) and the cult of traditional values (a set of conservative values mixed with Orthodoxy and the culture of patriarchy). This set of cults together creates the fundamental basis for two more cults, namely the cult of war (of permanent confrontation with the West as a «hostile» culture whose values are supplanting «traditional» ones), and the cult of death (which aims to depersonalize a person and devalue his or her life, subordinating it to the service of «higher» meanings, in particular the idea of greatness). The entire system of cults works to form and maintain imperial consciousness, which ensures the survival of the ruling elite. Thus, the state of permanent war is the norm that ensures the qualitative characteristics of the political culture of russian society. Ukrainian Political Science should not avoid studying the political consciousness and culture of russian society, since research of this kind has made it possible to thoroughly study an aggressive neighbour who sees his antipode and enemy in Ukrainian society with its developed culture of civic participation. The main goal of such research is to strengthen Ukraine's defence capabilities.

Keywords: political culture, political consciousness, Russian-Ukrainian war, cult, cult of the leader, cult of war, traditional values.